

MISTÄ PUHUMME KUN PUHUMME KUNTOUTUKSESTA

- Kuntoutuksen käsite muuttuu ajassa. Vuosisadan alussa kuntoutukseksi riitti harvanvarsi ja hakotukki. Mummot haravoi ja skröbelit ukot hakkasivat hakoja.

Sosiaalipolitiikan tutkija Olli Kangas haluaisi, että kuntoutuksesta keskusteltaisiin laajemmassa perspektiivissä. Vaikka käsitteet muuttuvat, Kangas näkee, että kuntoutuksella on tehtävänsä tulevaisuudessakin.

Kritiikin kärki kohdistuu aina Kelaan

Kelan tutkimusosaston päällikkönä Olli Kangas seuraa myös Kelan kuntoutusta. Työntantajansa roolia kuntouttajana hän luonnehtii merkittäväksi kuntoutusjärjestelmän ”iloisessa sekamelskassa”.

- Kuntoutuksen ammattilaiselle järjestelmä voi olla selvä, mutta on ymmärrettävää, että asiakkaalle kokonaisuus näyttää sekavalta. Järjestelmässä on monia toimijoita, ja kuntoutuksen asiakkaiden on mahdoton hahmottaa, mikä on Kelan, julkisen terveydenhuollon tai työeläkekuntoutuksen rooli.

- Selkiyttämiseen ei ole patenttiratkaisua. Lähtökohtana pitäisi olla saumattomat palveluketjut, joskus jopa rinnakkain annettava kuntoutus. En pidä patenttiratkaisuna sitä, että esimerkiksi Kelan kuntoutuksen rahat siirrettäisiin julkiselle puolelle. Kelan vuosittain kuntoutukseen käyttämä kolmisensataa miljoonaa euroa on lopultakin aika pieni summa miljardiongelmassa painivien kuntien taloutteen verrattuna.

- Kelan repertuaarissa kuntoutus ei euro-

Kuva: Saija Kivimäki

Suomessa ei Olli Kankaan mukaan käydä poliittista keskustelua kuntoutuksesta.

määräisesti ole hirvittävän suuri etuus verrattuna moniin muihin etuuksiin. Kuntoutukseen sisältyy kuitenkin paljon harkintavaltaa ja vaatii siksi paljon enemmän työpanosta.

Harkinnanvaraisuus tarkoittaa, etteivät Kelan päätökset aina miellytä asiakkaita.

Kaikki päätökset ovat kuitenkin lakiperusteisia. Monissa kysymyksissä lainsäädäntö laahaa aina yhteiskunnan muutosten jälkijunnassa, Kangas muistuttaa.

- Kela on aina eturintamassa kritiikin kohteena, vaikka päätöksissä noudatamme vain lakia. Lait säättää eduskunta, ja Kela panee niitä toimeksi. Toki harkinnanvaraisiin etuuksiin

liittyy aina omat tulkinta- ja toimeenpano-ongelmansa.

Järjestöt ovat moittineet etenkin Kelan kuntoutuksen kriteerejä, joita pidetään liian tiukkoina ja vieraantuneina siitä, mikä on kuntoutujan paras. Äskettäin julkaistun järjestöbarometrin keskeisiä viestejä on, että kilpailutuksen kriteerit ovat vaikeuttaneet kuntoutuspalveluja tuottavien järjestöjen toimintaa ja lisänneet järjestöissä epävarmuutta. Kilpailutusta pidetään ongelmallisena myös kuntoutujan kannalta, kun kilpailutettu palvelu ei mukaudu asiakkaan muuttuviin tarpeisiin.

Olli Kangas tunnistaa tämänkin kritiikin.

- Meillä on palveluille ehkä tiukemmat standardit kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa tulkitaan EU:n kilpailulainsäädäntöä tiukasti.

Kolmannella sektorilla on Suomessa perinteisesti ollut vahva rooli sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajana. Nyt yksityisiä toimijoita tulee alalle yhä enemmän. Olli Kangas ennustaa, muutos johtaa ennen pitkää järjestöjen liudentumiseen julkiseen sektoriin tai muuttumiseen yksityiseksi, voittoa tavoitteleviksi yrityksiksi. Muutos koskee etenkin vanhusenhuoltoa mutta myös kuntoutusta.

- Markkinaistumista tapahtuu monella eri taholla. Pienten tuottajien on entistä vaikeampi pärjätä muutoksessa ja kilpailutuksessa.

Keskusteltaisiinko kuntoutuksesta?

Kuntoutuksesta puhuttaessa ongelmat korostuvat. Etenkin Kelan kuntoutusta moititaan milloin tehottomaksi, vääräaikaiseksi ja väärin kohdentuvaksi, milloin liian kalliiksi ja liian vaikeasti saavutettavaksi. Liturgia on tuttu kuntoutuksen alalla toimiville, mutta hieman ulkopuolisena asiaa tarkasteleva sosiaalipolitiikan tutkija näkee asian toisin: Kuntoutuksesta ei juurikaan puhuta.

Olli Kangas ottaa esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen, joka Kankaan mukaan on edennyt terveystavoitteisesti. Uudistuksen sosiaalisesta puolesta, saatikka kuntoutuksen asemasta uudistuksessa ei juuri ole puhuttu.

Valtakunnallisilla kuntoutuspäivillä viime keväänä pitämässään puheessaan Kangas esitti, ettei kuntoutusta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta juurikaan tunneta akateemisessa maailmassa.

- Esimerkiksi sosiaalipolitiikan ja lääketieteen koulutukset eivät tunnista kuntoutusta. En tiedä mistä se johtuu. Sosiaalipolitiikassa ja kuntoutuksessa on kuitenkin samanlainen ajatuksellinen pohjavire.

Jos akateeminen tutkimus ei huomioi kuntoutusta, ei siitä Kankaan mukaan puhu valtanpitäjätäkään.

- Suomessa ei käydä poliittista keskustelua kuntoutuksesta.

Toisin kuin vaikkapa terveydenhuollosta ja sen järjestämisestä, valtiopäiväkeskusteluissa ei esitetä erilaisia vaihtoehtoja ja mielipiteitä kuntoutuksesta. Kuntoutus nousee poliitikkojen puheissa yleensä vain silloin, kun halutaan muistaa sotaveteraaneja. Hyvän ja kaikkien hyväksymän asian puolesta puhuminen ei kuitenkaan ole poliittista keskustelua, Kangas huomauttaa.

- Veteraanikuntoutusta pidetään esillä, sillä kukapa sitä voisi vastustaa. Sotiemme veteraanit ovat jättäneet jälkeensä itsenäisen maan. Se on samanlaista puhetta kuin vaatia lapsille kaikkea hyvää.

Kuntoutuksen rahoitus nousee eduskunnassa puheeksi silloin tällöin, kun kansanedustaja vaatii rahaa kotikuntansa tai puoluettaan lähellä olevan kuntoutuslaitoksen remonttiin.

- Tuollaisissa aloitteissa ei ole kovin vaikea nähdä taka-ajatusta, miksi tuo poliitikko ja tuo kuntoutuslaitos. Siltarumpupolitiikkaa, Kangas toteaa.

Hänen mukaansa syy mielipiteettömyyteen on laajemmassa poliittisessa kulttuurissa. Maan tapa on, että tehdään vain välttämätön.

- Poliitikot ja hallitus esittävät mielellään, että on olemassa vain yksi vaihtoehto. Jos näin todella olisi, poliitikot olisivat tarpeettomia. Jos meillä on vain yksi vaihtoehto, tarvitaan vain yksi ihminen painamaan nappia, ja paras tähän tehtävään olisi joku Raimo Sailas, valtiovarainministeriön kaikkietävä johtaja.

Minkälaisista keskustelua kuntoutukses-

ta Olli Kangas haluaisi sitten nähdä? Laajat, makrohistorialliset selvitykset tunteva tutkija toivoisi, että asioita tarkasteltaisiin laajemmasta perspektiivistä, kuten siitä, miten kuntoutuksen eri toimijoiden roolit hahmottuvat ja miten kuntoutus muuttuu yhteiskunnassa.

- On tärkeä korjata ihmisellä olevat ongelmat, mutta pohtia myös tulevaa, mieltä, minkälaiset elämän eväät annamme ihmisille. Kuntoutuksen pitäisi valmentaa ihmisiä tulevaan.

Kangas viittaa intialaiseen taloustieteilijään Amartya Seniin, jonka mukaan tulisi kiinnittää huomiota kyvykkyyksiin eli siihen, miten ihminen kykenee hyödyntämään mahdollisuuksiaan.

- On edelleen tärkeä korjata viat, vammat ja sairaudet, mutta niiden lisäksi pitäisi pohtia, minkälaiset elämän eväät kuntoutus antaa ihmiselle. Nykymaailmassa ei riitä, että ihmisille annetaan rahaa, vaan hänen pitäisi pystyä myös hantteeraamaan itsensä toimintakykyiseksi.

Kuntoutuksen ongelmista ja puhumattomuudesta Kangas uskoo, että kuntoutuksella on paikkansa muuttuvassa maailmassa.

- Uskon, että kuntoutus auttaa ihmisiä vastedeskin palaamaan työelämään ja pitämään yllä työkykyä.

Kirjoittaja on Kuntoutussäätiön verkkotoimittaja.

Olli Kangas

Valtiotieteiden tohtori, professori ja Kelan tutkimusosaston päällikkö

Sai äskettäin Sosiaalipoliittisen yhdistyksen sosiaalipolitiikka-palkinnon. Perusteluiden mukaan Kangas on kansainvälisesti arvostettu ja tunnettu suomalainen sosiaalipolitiikan tutkija ja opettaja.